

Krzysztof Lewalski

Rzecz o pierwszej ilustracji zamku malborskiego z 1565 r.

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 79-80

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krzysztof Lewalski

Rzecz o pierwszej lustracji zamku malborskiego z 1565 r.

Biblioteka Muzeum Zamkowego w Malborku posiada w swoich zbiorach pochodzący z lat 1889—1890 rękopis Jana Karola Sembrzyckiego¹. Jest to księga oprawna w skórę, o wymiarach 33,5 × 21,5 cm. Oprawa zaopatrzona jest w srebrne okucia, służące niegdyś do spinania księgi klamrą, której obecnie brak. Na grzbiecie plakietowej oprawy wytłoczony jest napis: „Beschreibungen der Marienburg 1565—1724”.

Rękopis zawiera odpisy oraz przekład na język niemiecki fragmentów polskich lustracji (rewizji) i inwentarzy dotyczących zamku malborskiego, obejmujących lata 1565—1756 i przechowywanych do 1945 r. w Państwowym Archiwum w Królewcu (Staatsarchiv zu Königsberg). Księga obejmuje 176 zapisanych kart, przy czym ostatnia karta z tekstem niemieckiego przekładu inwentarza z 1675 r., następnie odpis i tłumaczenie tekstu inwentarza z 1707 r. sporządzone z materiałów przechowywanych w Państwowym Archiwum w Gdańsku (Staatsarchiv zu Danzig) oraz ostatnia karta rękopisu nie pochodzą od Sembrzyckiego. Księga nie ma ciągłej numeracji kart, lecz występuje tu kilka ciągów kart. Wynika to z pewnością z faktu, że odpisy i tłumaczenia poszczególnych fragmentów lustracji i inwentarzy nadsyłane były do Malborka sukcesywnie i dopiero później zostały oprawione w jeden tom, z tym że kopie lustracji z 1736 i 1756 r. musiały zostać dołączone już po wykonaniu oprawy z przytoczonym wyżej napisem.

Odpisy zestawione są chronologicznie. Na kartach verso znajduje się tekst polski, obok zaś tłumaczenie niemieckie. Zawierają one fragmenty następujących lustracji i inwentarzy:

1. Lustracji województwa malborskiego z 1565 r. (odpis i tłumaczenie sporządzone od 26 września do 15 października 1889 r., 56 k.),
2. Rewizji ekonomii malborskiej z 1636 r. (odpis i tłum. luty 1890 r., 5 k.),
3. Lustracji ekonomii malborskiej z 1649 r. (odpis i tłum. październik—listopad 1889 r., 30 k.),
4. Rewizji ekonomii malborskiej z 1675 r. (odpis i tłum. pierwszy kwartał 1890 r., 40 k.),
5. Inwentarza ekonomii malborskiej z 1707 r. (4 k.; odpis i tłum. nie pochodzą od Sembrzyckiego, najprawdopodobniej sporządził je Richard Bauer),

¹ Jan Karol Sembrzycki (1856—1919), historyk, pisarz, wydawca, mazurski działacz narodowy i oświatowy. Więcej na jego temat zob. D. Kasperek, *Jan Karol Sembrzycki 1856—1919. Mazur na rozdrożu narodowym*, Olsztyn 1988.

6. Inwentarza ekonomii malborskiej z 1724 r. (odpis i tłum. grudzień 1889—styczeń 1890 r., 35 k.),

7. Rewizji ekonomii malborskiej z 1736 i 1756 r. (odpis i tłum. ukończono 13 kwietnia 1890 r., 5 k.).

Do chwili obecnej część lustracji i inwentarzy zamku malborskiego została już wydana drukiem. Wojciech Hejnosz, przy współpracy Juliana Gronowskiego i Janiny Waluszewskiej wydał w ramach *Źródeł do dziejów ekonomii malborskiej* lustracje z lat 1636, 1649 i 1675 oraz inwentarz z 1707 r.² Podstawę wydawniczą stanowiły materiały przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Do tej pory nie opublikowano inwentarza ekonomii malborskiej z 1724 r. oraz rewizji z 1736 i 1756 r. Z kolei, gdy chodzi o pierwszą lustrację Prus Królewskich z 1565 r., to została ona wydana w roku 1961 przez Stanisława Hoszowskiego³. Niestety nie można w tym miejscu zgodzić się ze stwierdzeniem Hoszowskiego zawartym we wstępie do wydania lustracji województwa malborskiego i chełmińskiego, gdzie pisał m.in.: „Obecne wydawnictwo lustracji województwa malborskiego i chełmińskiego jest kontynuacją poprzedniej publikacji lustracji województwa pomorskiego; razem obejmują one całość pierwszej rewizji królewskich Prus Królewskich z 1565 roku”⁴. W wydawnictwie Hoszowskiego brak bowiem tekstu lustracji zamku malborskiego, istniejącego przecież w odpisie Sembrzyckiego. Poza tym tekst pierwszej lustracji zamku istnieje również w maszynopisie pochodzącym sprzed 1945 r. Do 1960 r. znajdował się on w Archiwum Państwowym w Gdańsku oznaczony sygnaturą I 63^a 498, a obecnie w Archiwum Państwowym w Elblągu z/s w Malborku w zespole Zarządu Odbudowy Zamku (Schloßbauverwaltung), sygn. 174.

Wynika z tego, że S. Hoszowski nie dotarł do żadnej z tych kopii. Dziwi jednak fakt, że nic nie wspomina o brakującej pierwszej lustracji zamku malborskiego we wstępie do swojego wydawnictwa, tym bardziej że znał rękopiśmienny odpis Sembrzyckiego lustracji z 1565 r. dotyczący innych zamków z terenu Prus Królewskich⁵. Nie zwrócili na to uwagi również recenzenci Hoszowskiego Stanisław Mielczarski, Jerzy Topolski ani Tadeusz Cieślak⁶.

Pierwsza lustracja zamku malborskiego do dziś jest więc nie wydana, pozostając w ten sposób poza zasięgiem części uczonych badających dzieje malborskiej warowni, dlatego warto pomyśleć o jej opublikowaniu.

2 *Źródła do dziejów ekonomii malborskiej*, wyd. W. Hejnosz, J. Gronowski, J. Waluszewska, t. 2—4, Toruń 1960—1967.

3 *Lustracja województwa pomorskiego 1565*, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1961 oraz *Lustracja województwa malborskiego i chełmińskiego 1565*, wyd. S. Hoszowski, Gdańsk 1961.

4 *Lustracja województwa malborskiego*, s. IX.

5 *Ibidem*, s. XXVI.

6 „Rocznik Gdański”, 1962, t. 21, ss. 298—303; *Zapiski Historyczne*, 1964, t. 29, z. 1, ss. 111—115; *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 1962, nr 2, s. 503.